

Notities over de pruimenrassen in buitenlandse fruitcollecties

Van Allgroves Superb tot Zarecnaja Rannaja

Het enorme sortiment aan fruitrassen dat in de loop van de tijd in cultuur is ontstaan dreigt vooral om economische redenen te verdwijnen. In diverse landen, waaronder Nederland, zijn om die reden fruitbomen in collecties bijeengebracht met als belangrijke doelstelling behoud van de genetische diversiteit. Vanaf 2011 heeft de schrijver vier van deze collecties, te weten Ratzeburg, Brogdale, Pometet en Balsgård bezocht met als voornaamste streven het verzamelen van stenen (pitten) van pruimenrassen voor aanvulling van zijn privévergelijkingscollectie. Hiervoor was uiteraard vooraf toestemming verkregen van de lokale autoriteiten.

De belangrijkste werkzaamheden in het veld waren het bemonsteren en fotograferen van de rassen die rijp of bijna rijp waren. Steeds werden na afloop van de campagnes de vruchtkenmerken beschreven en van minimaal tien pruimen lengte, breedte en dikte gemeten. Vaak was hierbij tempo geboden vanwege de vlotte rotting van veel rassen. Voor zover mogelijk werd de juistheid van de namen nagegaan aan de hand van literatuurgegevens en eventueel aanwezig referentiemateriaal. Ook internet heeft goede diensten bewezen in de zoektocht naar namen van rassen. In een aantal gevallen waren de benamingen op de labels niet conform de beschrijvingen in de literatuur of was het niet mogelijk een naam te verifiëren. Meestal ging het dan om lokale Engelse, Deense en Zweedse rassen waarvan hooguit summiere beschrijvingen te vinden zijn.

Referentiecollectie

De eerste aanleiding voor het opzetten van een vergelijkingscollectie was de vondst in de jaren 90 van grote aantallen pruimenpitten in het botanische materiaal van laat- en post-middeleeuwse beerputten in het stadscentrum van Groningen (Van Zeist en Woldring, 2000). De plantaardige resten waren dankzij de permanent vochtige omstandigheden in de beerputten in uitstekende staat bewaard gebleven. Behalve pruimenpitten bevatten de monsters ook 'zaden' van wilde en gecultiveerde planten zoals appel, peer, sleedoorn, druif, vijg, rode bes en aardbei. De pruimenpitten bleken door kenmerkende verschillen

in grootte, vorm en structuur gemakkelijk te verdelen in afzonderlijke groepen. Het in die tijd aanwezige referentiemateriaal was echter niet toereikend om aan deze groepen de naam van een ras te verbinden. Met het idee dat veronderstelde oude rassen zoals (Dubbele) Boerenwitte, Wichters, Blauwtjes, Duitse kwets, e.d., zich wellicht als cultuurgewas door de tijd hebben kunnen handhaven werd op verschillende locaties referentiemateriaal verzameld om een beeld te krijgen van de verschillen tussen de stenen en om na te gaan in hoeverre deze morfologisch (dat wil zeggen: in vorm) correspondeerden met de typen in het archeobotanische materiaal.

De pomologen Carl Dahl en Karl Röder publiceerden in dezelfde tijd over de mogelijkheden om door middel van de morfologische en metrische kenmerken van de stenen pruimenrassen op naam te brengen (Röder, 1940; Dahl 1943). Het is met name Röder geweest die deze methoden verder heeft uitgewerkt. Hij ontdekte dat de kenmerken van de stenen voor determinatie beter en betrouwbaarder zijn dan de vaak weinig karakteristieke en variabele eigenschappen van pruimen, blad en twijgen. Behalve de morfologische kenmerken gebruikte Röder ook de indexwaarden van de stenen (breedte: lengte, dikte: lengte en dikte: breedte) als hulpmiddel voor het determineren van rassen. Deze twee criteria legden de basis voor zijn taxonomische indeling van het omvangrijke *Prunus domestica* complex in subspecies (Mirabellen, Eierpruimen, Reine Claudes, Rundpflaumen, Ovalpflaumen, Halfkwetsen, Kwetsen, Spillingen, Dadelkwetsen). Röder's werk had primair de intentie te komen tot een 'Sortimentsbereinigung', die noodzakelijk geacht werd om aan de stijgende binnenlandse vraag te voldoen. Die stijging was mede een gevolg van toenemende importbeperkingen in verband met de Tweede Wereldoorlog. De Duitse archeobotanicus Behre (1978) gebruikte de indexwaarden en morfologische kenmerken voor het ordenen van het omvangrijke pitmateriaal uit de opgravingen van vroegmiddeleeuws Haithabu en Alt-Schleswig (vanaf de 11e eeuw) in Sleeswijk-Holstein. Dit resulteerde in een viertal groepen, z.g. Formenkreisen, te weten A, B, C en D, waarvan enkele corresponderen met hedendaagse rassen.

Schlottmann (links) doet zijn verhaal in de boomgaard in Ratzeburg.

Een belangrijke conclusie uit dit onderzoek was dat het vrijwel altijd mogelijk is pruimenrassen van elkaar te onderscheiden op basis van de specifieke kenmerken van de stenen (zie kader). Bovendien waren we dankzij het bemonsterde vergelijkingsmateriaal in staat dertien van de vijftien in het beerputmateriaal onderscheiden groepen te herleiden tot rassen die nu nog voorkomen, hetzij in Nederland of in het buitenland (Van Zeist en Woldring, 2000). Het betekent dat deze rassen in elk geval sinds de late middeleeuwen in cultuur zijn. Opvallend is dat enkele rassen in de loop van de tijd uit ons land lijken te zijn verdwenen, zoals de Gelbroter Spilling (Gro-8), een ras dat nu vooral in het oosten van Duitsland en Polen voorkomt. Ook

Prune d' Agen (Gro-9) en een tegenwoordig voornamelijk in Frankrijk verbreid St Julien type (Gro-3) komen bij ons niet meer of maar sporadisch voor (de als onderstam gebruikte St Julien is een ander type). Deze drie rassen zijn bijzonder geschikt om te drogen waardoor ze gemakkelijk bewaard en vervoerd kunnen worden. Het valt daarom niet uit te sluiten dat ze niet lokaal werden verbouwd, maar in gedroogde vorm zijn geïmporteerd.

De aantoonbare meerwaarde van het referentiemateriaal in het Groningse onderzoek en de constatering van Röder dat de stenen een betrouwbaar hulpmiddel zijn voor de determinatie van pruimenrassen was aanleiding voor het opzetten

van een zo compleet mogelijke referentiec集te waarmee in principe elke pruimenboom op naam gebracht zou kunnen worden. Van meer gangbare rassen werd bovendien referentiemateriaal van verschillende locaties ingevoerd. Het is een bekend gegeven dat de grootte van de oogst de afmetingen van vruchten en stenen beïnvloed: een rijkere dracht geeft gemiddeld kleinere vruchten en stenen. Ondanks deze uitbreiding van het referentiemateriaal bleef het toch geregeld voorkomen dat een sluitende determinatie niet goed mogelijk was. Dit was onder meer het geval toen op verzoek van Martin Pelleboer het pruimenbestand van de Fruithof werd getoetst op naamgeving. Het bleek namelijk dat, naarmate de bomen begonnen te dragen, veel naambordjes op de bomen niet overstemden met de karakteristieken van het desbetreffende ras en ook kwam het voor dat bomen met dezelfde naam verschillend uitziende pruimen produceerden (overigens niet een exclusief euvel bij de pruimen op de Fruithof, zie bijvoorbeeld het boekje '25 jaar NPV', p. 16-17). Gebrekkige administratie, verkeerde determinatie, vervanging van bomen en verdwenen labels waren veelal de oorzaak. In de loop van de tijd zijn de meeste bomen van het juiste label voorzien, maar voor andere bomen was aanvankelijk geen eenduidige determinatie mogelijk. Dit kwam mede door het ontbreken

De stenen van in de tekst genoemde pruimenrassen. Van links naar rechts: Allgrove's Superb, Schamals Herbstpflaume, Prune d' Agen, Gelber Spilling en Catalonia (Catalonische Spilling). Allgrove's Superb is een kleurmutant

van Jefferson en verschilt daarvan alleen door de rood-paarse vruchten.

Foto R.T.J. Cappers, G.I.A. Bewerking S. Boersma, G.I.A.

Gelber Spilling, Obstbaumredder Ratzeburg.

van referentiemateriaal van (vaak zeldzamere) rassen met gelijkende kenmerken. Met de bemonstering van de pruimen in de buitenlandse collecties is deze leemte in de afgelopen vijf jaar goeddeels opgevuld (de websites van Brogdale en Pometet geven een overzicht van de aanwezige fruitrassen). Omdat al langer contacten bestonden met Peter Schlottmann van de 'Obstbaumredder' in Ratzeburg werd deze locatie als eerste bezocht. In de jaren erna volgden bezoeken aan Pometet, Brogdale en Balsgård.

Aanvragen voor bemonstering zijn door de beheerders van de collecties steeds ingewilligd. Behalve het fungeren als genbank, hebben met name Brogdale en Pometet ook als doelstelling het faciliteren van elke vorm van onderzoek in dit vakgebied. Door deze campagnes bestaan er inmiddels goede contacten met het management van de collecties.

'Obstbaumredder' Ratzeburg

Initiatiefnemer van de in 2000 opgerichte Obstbaumredder en Streuobstwiese bij Ratzeburg ('Pomarium Raceburgense') is de Geobotaniker Peter Schlottmann. De aanduiding 'Redder' staat voor een bijzonder landschapstype in het noorden van Duitsland. De Redder is als regel een smalle weg met aan weerskanten een aarden (of stenen) wal van meestal 1 m hoog en drie meter breed, die vaak met allerlei houtgewassen begroeid is, zoals

sleedoorn, vlier, lijsterbes, brem en bramen. De Streuobstwiese is een typisch Duits landschapselement dat kan worden omschreven als een soort bongerd met groepen hoogstamvruchtbomen en kruidenrijk grasland als ondergroei. De Streuobstwiese vormt een belangrijk biotoop voor allerlei insecten, kleine zoogdieren en vogels. Met de oprichting van de Obstbaumredder en Streuobstwiese beoogt Schlottmann vooral de instandhouding van de nog aanwezige oude fruitrassen in Duitsland en de omringende regio die vanwege hun geringe economische waarde dreigen te verdwijnen. Het project wordt financieel ondersteund vanuit de Stiftung Lauenburg. Op het ruim 2 ha grote terrein staan zo'n 900 fruitgewassen, voor het merendeel pruimen en sleedoorns (700 stuks). Bezoekers krijgen een uitgebreide rondleiding van de inmiddels 88-jarige Schlottmann. Zijn grootste interesse geldt de traditionele pruimenrassen, hun onderlinge verwantschap en taxonomische plaats in de ondersoort insititia. Jaarlijks wordt een rapport over de stand van zaken en de voortgang van dit onderzoek gepubliceerd. De NPV-bibliotheek heeft enkele recente jaargangen ter inzage.

Tot de traditionele rassen die op het terrein van de 'Redder' zijn aangeplant horen Gelbroter Spilling, Gelber Spilling, Blauer Spilling, Kricke, Kreeke, Kreete, Wiechel, Ziparte,

Pogauner en Löhrpflaume, een van oorsprong Zwitsers ras. Veel van deze rassen bleken na oproepen via krant en radio nog in de regio Sleeswijk-Holstein en Mecklenburg voor te komen. Dankzij archeologische vondsten in Nederlandse stadscentra (Groningen, Arnhem, Tiel, Delft, Alkmaar, etc.) weten we dat bepaalde rassen zoals de Kreete, Blauwe Spilling en waarschijnlijk ook de Gelbroter Spilling in onze streken werden verbouwd. De Kreete (of 'Bonte Kroospruim', naar de variabele kleur van de pruimen) komt nog steeds voor, als geplante boom maar vaker 'per ongeluk' door het gebruik als onderstam. De Schone van Leuven op mijn erf produceert elk jaar rijkkelijk wortelopslag van dit ras.

Behalve spillingen en krikpruimen herbergt de Obstbaumredder diverse kwetsenrassen zoals Aromazwetsche, Rotzwetsche en lokale varianten van de Hauszwetsche. Verder staan er uit de regio afkomstige Reine Claudes en varianten van de Abrikoospruim. Ook zeer moderne uit kruisingen verkregen rassen ('Edelsorten') uit Hohenheim zijn vertegenwoordigd, bijvoorbeeld Elena, Haganta, Hanita, Haroma, Jojo, Katinka en Presenta.

Brogdale

Brogdale Farm ligt bij Faversham aan de autoweg Dover-Londen. De

Catalonia (overrijp), Brogdale.

Informele bijeenkomst op Brogdale te midden van de pruimenaanplant. Van links naar rechts: Elsa Kleine, Monica Askay (voedselhistoricus), Matt Ordidge en Paul Read. Let ook op de lage groeivorm van de pruimen op de achtergrond.

hier gevestigde National Fruit Collection (NFC) omvat waarschijnlijk de grootste collectie fruitrassen ter wereld. Wetenschappelijk curator van de NFC is Dr. Matt Ordidge van de Universiteit van Reading. Volgens opgave staan er ruim 4000 fruitrassen, waarvan 2200 appelrassen, 550 peren, 337 pruimen en 285 kersen.

Vermeldenswaard is het sortiment bessen ('currants') met 318 rassen! Voor de jaarlijks georganiseerde fruitdagen bestaat enorme publieke belangstelling. We kregen zelfs het advies weekenden met deze 'events' te mijden (zie voor informatie over Brogdale ook het winternummer van Pomospost 2003-2004).

Van de hier genoemde locaties heeft Brogdale waarschijnlijk het meest gunstige klimaat voor de fruitteelt. Dit wordt ook mooi geïllustreerd met het volgende voorval. Om op tijd te zijn voor de vroege rassen werd besloten de tweede week (8 tot 12 augustus 2015) te gaan. Paul Read, pomoloog en leidsman van de Suffolk Traditional Orchard Group (STOG), raadde ons aan om later te komen aangezien in zijn boomgaard op dat moment alleen de (zeer vroeg rijpende) kerspruimen enigszins begonnen te kleuren. Hij woont zo'n 50 km noordelijker in het stadje Diss (Suffolk, East Anglia). Helaas was de veerboot Calais-Dover al geboekt. Wat bleek? Op Brogdale waren diverse vroege pruimenrassen al over hun hoogtepunt heen en voor sommige bomen waren we zelfs te laat. Nagenoeg alle bomen hingen vol fruit in verschillende stadia van rijpheid. Waarschijnlijk is dat, behalve het milde klimaat, ook de

De pruimenaanplant van Brogdale.

kalkrijke 'warme' grond bijdraagt aan de voorspoedige ontwikkeling en overvloedige oogsten. Nog een factor die wellicht gunstig uitwerkt is de brede leiachtige vorm met een paar stevige horizontale gesteltakken waarin de pruimen worden gehouden. Door deze lage open vorm vangen de bomen veel licht en weinig wind. Volgens Matt Ordidge bestaat deze 'leivorm' pas sinds 2008. In dat jaar zou een groep professionele snoeiërs, oorspronkelijk opgeleid in de commerciële landbouw, tamelijk rigoureuze onderhoud hebben uitgevoerd. Met die achtergrond is het zeker denkbaar dat een productiegerichte methode van snoei is gebruikt (productie is niet een primair doel van de collecties).

De pruimencollectie op Brogdale omvat naast Engelse rassen ook rassen uit andere Europese landen, de VS en Canada. Bekende Engelse rassen zijn onder meer Aylesbury Prune, Blaisdon Red, Kentish Bush, Evesham Wonder, Winesour, Wyedale en natuurlijk de befaamde dambons en bullaces. Oude en zeldzame rassen van het continent zijn onder andere Grosse Zuckerzwetsche,

Liegel's Apricot en Dörells Grosse Zwetsche. Een zeer oud ras op Brogdale is Catalonia (foto), dat al door de botanicus Parkinson in zijn *Paradisi in Sole* (1629) wordt genoemd. Toen in 1982 het vlaggeschip van de Engelse koning Henry VII, de Mary Rose, werd gelicht, dat in 1545 in een zeeslag bij Southampton was vergaan, trof men daarin onder meer een mand aan met de resten van ruim 100 pruimen. Behalve Catalonia identificeerden onderzoekers in het pitmateriaal ook Green Gages (R. Cl. Verte), mirabellen en kerspruimen (Roach, 1985, p. 150). Volgens Roach waren deze rassen op het vasteland al in cultuur, voordat ze door Engelse schrijvers werden beschreven.

Een overzicht van alle rassen op Brogdale vindt men op de website (google: NFC search). We noemen hier alleen nog het ras Winsson dat volgens opgave van het proefstation Wilhelminadorp in Zeeland werd ontvangen en wordt verondersteld van Nederlandse origine te zijn. Behalve dat het op eigen wortel groeit, ontbreken onder deze naam verdere gegevens. Een verschrijving?

Oude pruimenaanplant Pometet.

Rodaegte Gul Havreblomme, Pometet.

In een tijdsbestek van vijf dagen zijn ruim 150 rassen gedocumenteerd. De resterende pruimen konden door onrijpheid, maar vooral ook door tijdgebrek niet worden bemonsterd. Bemonstering van de late rassen staat voor september aanstaande op het programma.

Pometet

Pometet maakt deel uit van het Instituut voor Planten- en Milieuwetenschappen van de Universiteit van Kopenhagen (Denemarken). De basis voor Pometet werd gelegd door de bekende Deen Anton Pedersen, schrijver van onder meer 'Danmarks Frugtsorter', die in de veertiger en vijftiger jaren van de vorige eeuw begon met het aanleggen van een collectie fruitbomen. De huidige locatie bij Taastrup, met een oppervlakte van 13 ha, is hier sinds 1956 gevestigd. Pometet (letterlijk: een verzameling vruchtbomen) herbergt onder meer 750 appelrassen waarvan 250 Deense rassen! Bijzonder is ook het sortiment aardbeien, zo'n 200 rassen. De dagelijkse leiding van Pometet is in handen van Lisbeth Dahl Larson. Studenten uit binnen- en buitenland lopen hier 'stage'.

De collectie omvat ongeveer 120 pruimenrassen. Sinds enkele jaren wordt de oude pruimenaanplant vanwege leeftijd, windschade en toenemende aantasting door schimmels als loodglans e.d. geleidelijk vervangen door jonge aanplant.

In tegenstelling tot de vele Deense appelrassen is het aantal uit de regio afkomstige pruimenrassen op

Pometet beperkt. Waarschijnlijk oorspronkelijk Deens zijn Gul Havreblomme (Blomme = pruim), Rosinblomme, Morbror Lunds Blomme en Rødhaette. Bomen waarvan de naam een lokale herkomst suggereert blijken niet zelden Deense namen te zijn voor buitenlandse rassen. Blå Aprikosblomme is Précoce de Tours, Bornholms Kaempeblomme is de door Rivers gewonnen Late Orange, Blå Herreblomme is Orleans, Rød Aeggeblomme is Pond's Seedling, Kongeblomme is Van Mons Red en Tornerose lijkt erg op Magna Glauca. Het Engelse ras Kirke heeft zelfs twee Deense namen te weten Askepot en Rodaegte Blomme (= 'wortelechte' pruim). Zulke lokale benamingen kunnen natuurlijk voor misverstanden zorgen. Rød Aeggeblomme betekent vertaald Rode Eierpruim, maar bij ons is dat de naam van een

ander ras. Omdat op Pometet nogal wat labels met verkeerde namen voorkwamen, blijft de vraag of Rød Aeggeblomme een valide Deense naam is voor Pond's Seedling. Pond's Seedling ontbreekt in elk geval als synoniem in de door Dahl (1943) gegeven beschrijving van Rött Äggplommon.

Tot de bijzonderheden op Pometet kan een nog jong boompje met de naam Rodaegte Gul Havreblomme (letterlijk: wortelechte Gele Havrepruim) worden gerekend. In kenmerken (bladvorm, dicht behaarde jonge twijgen, vrucht, steen) komt deze geheel overeen met onze Dubbele Boerenwitte, maar de pruimen zijn iets ovaler en kleiner. Het toeval wil dat bijna in dezelfde week op de Kruidhof in Buitenpost boompjes met identieke kenmerken onder de naam Gele Abrikoospruim te koop werden aangeboden. Aan sommige van de 1,5-2 m hoge planten in pot zaten al redelijk wat pruimen. De stenen van beide exemplaren lijken sterk op die in de laatmiddeleeuwse beerputten van Groningen zijn gevonden (type Gro-5a in Van Zeist en Woldring, 2000). Dat zou betekenen dat het in beide gevallen om een oud ras gaat. Door de evidente verwantschap met de Dubbele Boerenwitte is het zeker mogelijk dat we hier te doen hebben met de in het werk van Knoop (1750) genoemde Enkele Boerenwitte. Knoop beschrijft de boom als "zeer draagbaar", met vruchten die de Dubbele

Oud en nieuw op Balsgård. Links Schamals Höstplommon (Herbstpflaume), nog onrijp, rechts Herkules.

Hydraulische schoffelnaruur (benaming van Marten Pelleboer) in werking op Balsgård. Deze houdt de grond luchtig en gaat onkruidgroei tegen.

Boerenwitte in smaak overtreffen. Het ras werd in zijn tijd veel gecultiveerd en op markten verhandeld. In een ander artikel zal op deze interessante kwestie teruggekomen worden. Hier zij alleen nog opgemerkt dat de 'Gele Abrikoospruim' van de Kruidhof en Pometet zich duidelijk onderscheidt van de Gele Abrikoospruim die doorgaans onder deze naam in de literatuur wordt beschreven. Dit is een middelgrote pruim met afgeplatte boven- en onderkant en paars-rode spikkels op een gele ondergrond.

Balsgård

De collecties van 'Elitstationen' Balsgård liggen een tiental kilometers ten noorden van Kristiansstad bij Fjälkestad in het noordoosten van de provincie Skåne. Balsgård is onderdeel van de Svenska Landbruks Universität (vergelijkbaar met landbouwuniversiteit Wageningen). De collecties omvatten 70 ha aan appels, peren, pruimen, enz. Een van de doelstellingen is de ontwikkeling van fruitrassen die goed aan het Zweedse klimaat zijn aangepast voor de binnenlandse markt. Balsgård heeft verschillende nieuwe appelrassen voortgebracht met namen als Frida, Frederik, Folke (drie breeds uit dezelfde kruising), Agnes, Aroma, Sofia e.d. De algehele leiding berust bij professor Hilde Nybom. Als 'apple-breeder' publiceert zij over de onderzoeksresultaten en verzorgt lezingen op symposia. Nybom stelt dat de nieuwe selecties van Balsgård buiten Zweden niet per se dezelfde kwaliteit zullen opleveren. Ze zijn geselecteerd op eigenschappen die in het koele klimaat van Zweden renderen. Zo bleek de cultivar Frida niet

geschikt voor de teelt in Frankrijk. In het warmere klimaat werden de appels door de snelle groei te zacht. (Voor internet video Google: 'Hilde Nybom Balsgård' of 'Promising selections at Balsgård').

Met zo'n 125 rassen heeft Balsgård de grootste collectie pruimen van Zweden. Tijdens het verblijf samen met Elsa Kleine (van 22 tot 26 aug. 2016) zijn ruim honderd rassen gedocumenteerd voor de referentiecollectie.

De meeste van de door Carl Dahl in zijn Pomologi deel 2 (1943) beschreven rassen zijn hier aanwezig en uiteraard ook oorspronkelijk Zweedse rassen zoals Kejsarplommon, M larplommon en Tunaplommon en lokale varianten van Reine Claude Verte. Balsgård is ook de enige locatie met een klein sortiment pruimenrassen uit de Baltische Staten. Van een enkel ras was in de literatuur, op internet of anderszins niets te vinden, zoals van Gyn , met 4 tot 5 cm grote kwetsachtige, lang houdbare pruimen. Balsgård is voor zover bekend de enige standplaats van Schamals H stplommon (Schamals Herbstpflaume), een ras dat in de eerste helft van de 19e eeuw in Bohemen, het huidige Tsjechië is ontstaan.

Behalve nieuwe appelrassen, zijn op Balsgård ook veel nieuwe pruimenrassen ontwikkeld, onder andere Anita, Herman, Ive, Jubileum, Meritare en Violetta. Bijzonder is ook Hercules (Ontario x Formosa) met oranje-rode pruimen ter grootte van een middelgrote appel, maar met een spaarzame vruchtzetting. Rassen als Herman, Jubileum en Violetta hebben een zekere marktwaarde en worden ook buiten Zweden commercieel verbouwd.

Ondanks dit rendement is het voortbestaan van Balsgård in gevaar door bezuinigingen. Kennelijk zijn behaalde resultaten bij de financierende instanties geen garantie voor de toekomst. Recent is het bebouwde oppervlak van 70 ha naar 60 ha gegaan en ook het personeelsbestand is gekrompen tot een tiental mensen. De laatste berichten zijn dat alleen de appelcollectie zal worden gehandhaafd.

Tot slot

Met deze campagnes zijn naar schatting 400 monsters aan de referentiecollectie toegevoegd. Dat vergroot de kans om pruimenrassen betrouwbaar op naam te brengen. Een geldig bezwaar is zeker de hoeveelheid werk die de aanleg van een vergelijkingscollectie met zich meebrengt. Een minder omslachtige mogelijkheid om de stenen als determinant te gebruiken is de aanschaf van het boek van Falk Kr ling (2011). In deze uitgave (prijs   50,-) zijn de stenen van 280 pruimenrassen afgebeeld, evenals korte beschrijvingen, literatuurverwijzingen en synoniemen. In de aankondiging van de verschijning (jaaruitgave 2009 DPV) van het boek waarschuwt de kersen- en pruimenspecialist Annette Braun-L llemann (redactie) wel dat vergelijking met 'levend' materiaal de meeste zekerheid geeft bij de determinatie van pruimenrassen. Recentelijk is voor de NPV-bibliotheek een exemplaar aangeschaft.

Henk Woldring

Bronnen

Behre, K.-E., 1978. Formenkreise von *Prunus domestica* L. von der Wikingerzeit bis in der fr he Neuzeit nach Fruchtsteinen aus Haithabu und Alt-Schleswig. Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft 91, p. 161-179.
Dahl, C.G., 1943. Pomologi (deel II), Stockholm.
Knoop, J.H., c. 1750. Fructologia, of Beschrijving der Vruchtbomen en Vrugten die men in de hoven plant en onderhout. Leeuwarden.
Kr ling, 2011. Zwetsche, Pflaumen, Renekloden, Mirabellen. Tabellenwerk zur Unterstützung der Sortenbestimmung. Pomologen-Verein e.V., Detmold.
Roach, F.A., 1985. Cultivated Fruits of Britain. Their Origin and History.
R der, K., 1940. Sortenkundlichen Untersuchungen an *Prunus domestica*. K hn-Archiv 54, p. 1-132.
Schlottmann, P., 2016 (laatste editie). Zur Sektion *Prunus* der Gattung *Prunus*. Stiftung Herzogtum Lauenburg.
Van Zeist & H. Woldring, 2000. Plum varieties in late- and post-medieval Groningen. Palaeohistoria 39/40 (1997/98), p. 563-576.